

ПОВІДОМЛЕННЯ

УДК 821.161.2Бердяєв.09+930.253:027.54(477-25)НБУВ

*Поліна Юхимівна Поберезкіна,
кандидат філологічних наук,
незалежна дослідниця
м. Київ
e-mail: ppoberezkina@gmail.com*

НЕВІДОМА ЛИСТІВКА СЕРГІЯ БЕРДЯЄВА ДО БЕЛЬГІЇ

Постать поета, перекладача, публіциста та критика Сергія Олександровича Бердяєва (1860–1914) залишається маловідомою у порівнянні з його молодшим братом-філософом Миколою (див. його спогади [1, с. 20–21, 28]). Чималих зусиль для повернення спадщини С. О. Бердяєва до читацьких і наукових обріїв доклав киевознавець М. О. Рибаків [2], проте біографія письменника дотепер рясніє «білими плямами». Листівка до бельгійського міста Монс від 29 вересня 1898 р., яку було нещодавно знайдено в одній з українських антикварних крамниць і передано нами до фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, де, серед іншого, зберігається листування С. О. Бердяєва [3], висвітлює невідомий епізод з його життя.

Документ є стандартною поштовою карткою («відкритий лист»), із двома марками Російської імперії та двома поштовими штемпелями: російської пошти, котрий, на жаль, майже неможливо розібрати (за винятком «Почтовый <вагон>» і «1898»), та пошти Монса з датою 2 жовтня 1898 р. Текст – чорним чорнилом. На лицьовому боці зазначено адресу: «Бельгия. / Belgique. Mons. / Estimée Rédaction du / “Journal de Mons” / À Mr l’Éditeur (Prière personnelle)». На зворотному боці викладене безпосередньо «особисте прохання» до головного редактора:

«Fastow, 29/IX 98

Cher Collègue!

Voulant, en qualité de chroniqueur politique dans deux organes considérables de la presse russe (me trouvant ici à la campagne en “villégiature involontaire” pour tendances démocratiques et progressistes tout à fait légales), avoir toujours sous la main un bon journal belge source d’informa-

tion honnête et pure, je me permets de Vous adresser une grande prière que, je l'espère d'avance, Vous ne refuserez point de remplir par esprit de solidarité internationale littéraire. Ayez la bonté de m'adresser un exemplaire de l'excellent "J. d. M.": Russie. Warsowie. Censure Postale. Pour Serge Berdiaiew, publiciste à Fastow, dès son prochain № en revanche d'articles sur les hommes et choses de haute actualité chez nous, que je Vous ferai parvenir par reconnaissance deux fois par mois. Ancien étudiant en médecine à Bruxelles, j'aime de tout cœur Votre sympathique Belgique.

Tout à Vous S. de Berdiaiew.

Voyez mon article "Nouvelle Revue" de m-me Adam N du 1 Août 1897»¹.

М. О. Рибаків з'ясував, що, «рятуючись від пильного жандармського ока, Бердяєви певний час жили в с. Паліївці біля Фастова; Сергій Олександрович працював на залізниці» [4, с. 66]. На початку листа до І. Я. Франка від 20 серпня 1897 р. Бердяєв зазначив: «с. Паліївка, коло м. Хвастіва, Київс. губ.» [5]. Таку саму адресу – «г. Фастов, Киевской губ., Елене Григорьевне Бердяевой» – указала Леся Українка в листах до М. І. Павлика та О. Ю. Кобилянської відповідно 5 жовтня та 21 грудня 1900 р. [6, с. 184, 201]. С. О. Бердяєв перебував під поліцейським наглядом з 1880-х років; після хвилі студентських протестів навесні 1897 р. тиск посилювався. Він переїхав до Москви, проте через політичну неблагонадійність був змушений залишити її та влітку 1898 р. вирушив із родиною за кордон. Виявлена листівка свідчить, що восени 1898 р. Бердяєв повернувся до України.

До того часу поет і критик мав досвід співпраці з французькими та німецькими виданнями, але вказав лише одну свою статтю – «Російський

¹ Орфографію приведено у відповідність до сучасних норм. Переклад Н. С. Добро-бабенко:

«Фастів, 29/IX 98

Шановний колего!

Я готую політичні хроніки для двох значних російських друкованих видань (зараз мешкаю за містом, перебуваючи в «примусовій відпустці» через мої абсолютно законні демократичні та прогресистські погляди), й у зв'язку з цим хотів би завжди мати поруч мене гарну бельгійську газету – джерело чесної та неупередженої інформації. Тому дозволю собі звернутися до Вас із великим проханням, виконати котре, сподіваюсь наперед, Ви не відмовитесь, переймаючись духом міжнародної солідарності літераторів. Зробіть ласку, надсилайте мені чергові примірники чудової «J. d. M.» починаючи з наступного числа, за адресою: Росія. Варшава. Поштова цензура. Для Сергія Бердяєва, публіциста у Фастові. На знак подяки готовий натомість надсилати Вам двічі на місяць статті про найбільш значущих тутешніх людей і події. Коли я студіював медицину в Брюсселі, всім серцем полюбив Вашу дружню Бельгію.

Ваш С. де Бердяєв.

Ви можете ознайомитися з моєю статтею в «Nouvelle Revue» пані Адан, номер від 1 серпня 1897».

Cher Collègue! Fastow, 29/98
 Voula^{nt}, en qualité de chroniqueur
 politique dans deux organes conside^r
 rables de la presse russe (me trouvant
 ici à la campagne en "v. législat^{ur}e invo^l
 lontaire" pour tendances démocratiques
 et progressistes tout à fait légales), avoir
 toujours sous main^s un bon journal belge
 source d'informations honnête et juste,
 je me permets de vous adresser une grande
 prière que je l'espère d'urgence, vous
 ne refuserez point de remplir par es^{pr}
 it de solidarité internationale l'obli^g
 gation. Ayez la bonté de m'adresser un
 exemplaire de l'excellent "J. d. M."
 Russie. Warsowie. Centre Postale. Pour
Serge Berdiaïev, pubiciste à Fastow.
 Des son prochain N° en revanche d'ar^t
 icles sur les hommes et choses de haute
 actualité cher vous, que je vous ferai
 parvenir par reconnaissance deux fois
 par mois. Ancien étudiant en médecine
 à Bruxelles, j'ai de tout coeur votre
 sympathique Belgique.
 Tout à vous S. de Berdiaïev

голос» [7]. Ця публікація, вочевидь, була значущою для С. О. Бердяєва: він також пропонував надіслати її Франкові в згаданому вище листі [8, с. 91]. Часопис «La Nouvelle Revue», заснований у 1879 р. і впродовж 20-ти років керований письменницею та хазяйкою відомого паризького салону Жульєттою Адан (Ламбер), охоче залучав російських авторів і друкував матеріали з російської тематики. У своєму есе С. О. Бердяєв протиставляв Росію буржуазній Європі як уцілілий осередок християнського милосердя, згадуючи «“матір міст руських”, колиску нашої історії та православної релігії – мій милий Київ» [7, р. 531] і зображаючи українське містечко як зразок міжнаціональної толерантності [7, р. 534]. Цікаво, що на завершення статті наведено вірш Ф. І. Тютчева «Эти бедные селенья...» (1855) французькою мовою [7, р. 535]: Бердяєв не скористався раніше вміщеним у цьому ж часопису перекладом О. М. Смірної [9, р. 8], але здійснив власний підрядковий (котрий не був урахований у тютчевській бібліографії [10, с. 471–473]).

Можливо, саме у Франції С. О. Бердяєв довідався про «Journal de Mons». Щоденна газета на чотирьох сторінках виходила в Монсі з грудня 1888 р.; заснував і редагував її бельгійський видавець Віктор Янсєнс (Janssens, 1847–1905) [11, р. 193]. У газеті працювали Жоріс-Карл Гюїсманс, Жюль Леметр та ін. З 1895 р. випускався щотижневий ілюстрований додаток [12, р. 245–248]¹. На жаль, через важкодоступність «Journal de Mons» нам невідомо, чи здійснилося співробітництво С. О. Бердяєва з цим виданням. У будь-якому випадку, знайдена листівка додає ще одну сторінку до творчої біографії письменника та, загалом, – до історії українсько-бельгійських культурних взаємин.

Список використаних джерел

1. Бердяев Н. А. Самопознание : (опыт философской автобиографии) / сост., предисл., подгот. текстов, коммент. и указатель имен А. В. Вадимова. Москва : Книга, 1991. 447 с.
2. Михайло Олександрович Рибаків : бібліогр. покаж. / упоряд. Н. Б. Грищенко ; ред. Г. І. Гамалій. Київ : Публ. б-ка ім. Лесі Українки, 2008. 38 с. URL: <http://ucl.kiev.ua/index.php/informatsiino-bibliografichni-vydannia>; <http://biography.nbu.gov.ua/data/data/bibliogr/2399.pdf>
3. Бердяев С. Лучицкому Ивану Васильевичу. Письма. 1892 г. IP НБУВ. Ф. III. Од. зб. 8036, 14400–14403.
4. Рибаків М. У тіні великого брата // Слово і Час. Київ, 1992. № 7. С. 62–68.
5. Бердяев С. О. Лист до І. Я. Франка (20 серпня 1897). URL: http://prima.franko.lviv.ua/istoryky/franko-letters/1610/1610_0397.JPG; http://prima.franko.lviv.ua/istoryky/franko-letters/1610/1610_0398.JPG

¹ Завдячуємо Т. А. Середі та Ю. І. Чесноковій наданою можливістю ознайомитися з цим довідником.

6. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. Т. 11: Листи (1898–1902). Київ : Наук. думка, 1978. 478 с.
7. Berdiaiew (Kiewsky) S. Une Voix Russe // *La Nouvelle Revue*. Paris, 1897. T. 107. Juillet–Août. P. 530–535. URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k360152/f528.image>
8. Рыбаков М. А. О Сергее Александровиче Бердяеве // Лица : биогр. альм. 3. Москва ; Санкт-Петербург : Феникс ; Atheneum, 1993. С. 83–115.
9. Smirmoff O. Études et Souvenirs // *La Nouvelle Revue*. Paris, 1885. T. 37. Novembre–Décembre. P. 5–28. URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k35946k/f6.image>
10. Библиография иностранных переводов стихотворений Тютчева // Тютчев Ф. И. Лирика : в 2 т. / сост.: Н. Н. Грамолина, И. А. Королева. Москва : Наука, 1966. Т. 2. С. 454–475.
11. Poncelet É., Mathieu E. Les Imprimeurs montois. Mons : L. Dequesne, 1913. 272 p. URL: <http://users.skynet.be/sb013153/Impressions/Janssens.html>
12. Lefevre P. Répertoire des journaux et périodiques de l'arrondissement de Mons (1786–1940). Leuven : Nauwelaerts, 1980. 402 p. (Bijdragen / Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis [Leuven]. Vol. 88).

References

1. Berdiaev, N. A. (1991). *Samopoznanie: opyt filosofskoi avtobiografii* [Self-knowledge (experience of philosophical autobiography)] (A. V. Vadimov, Comp.). Moscow: Kniga. [In Russian].
2. Hryshchenko, N. B. (Comp.), Hamalii, H. I. (Ed.). (2008). *Mykhailo Oleksandrovych Rybakov: bibliohrafichni pokazhchyk* [Mykhailo Oleksandrovych Rybakov: bibliography index]. Kyiv: Lesia Ukrainka Public Library. URL: <http://lucl.kiev.ua/index.php/informatsiino-bibliohrafichni-vydannia>; <http://biography.nbu.gov.ua/data/data/bibliogr/2399.pdf>. [In Ukrainian and Russian].
3. Berdiaev, S. (1892). Letters to Luchytskyi Ivan Vasylovych. Fond III, Units 8036, 14400–14403. Institute of Manuscript, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
4. Rybakov, M. (1992). U tini velykoho brata [In the shadow of the great brother]. In *Slovo i Chas* [Word and time], No. 7, pp. 62–68. [In Ukrainian].
5. Berdiaiev, S. O. (1897, August 20). The letter to I. Ya. Franko. URL: http://prima.franko.lviv.ua/istoryky/franko-letters/1610/1610_0397.JPG; http://prima.franko.lviv.ua/istoryky/franko-letters/1610/1610_03'98.JPG. [In Ukrainian].
6. Ukrainka Lesia. (1978). *Zibrannia tvoriv: u 12 t.* [Collected works: in 12 vols.]. Vol. 11. *Lysty (1898–1902)* [Letters (1898–1902)]. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
7. Berdiaiew (Kiewsky), S. (1897, Juillet–Août). Une Voix Russe. In *La Nouvelle Revue*, T. 107, pp. 530–535. URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k360152/f528.image>. [In French].
8. Rybakov, M. A. (1993). O Sergee Aleksandroviche Berdiaeve [About Sergei Aleksandrovich Berdiaev]. In *Litsa: biograficheskii almanakh* [Faces: biography almanac], 3, pp. 83–115. [In Russian].

9. Smirnoff, O. (1885, Novembre–Décembre). Études et Souvenirs. In *La Nouvelle Revue*, T. 37, pp. 5–28. URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k35946k/f6.image>. [In French].

10. Gramolina, N. N., Koroleva, I. A. (Comps.) (1966). Bibliografiia inostrannykh perevodov stikhotvorenii Tiutcheva [Bibliography of foreign translations of Tiutchev's poems]. In Tiutchev, F. I. *Lirika* [Lyrics]. Vol. 2, pp. 454–475. Moscow: Nauka. [Multilingual].

11. Poncelet, É., Mathieu, E. (1913). *Les Imprimeurs montois*. Mons: L. Dequesne. URL: <http://users.skynet.be/sb013153/Impressions/Janssens.html>. [In French].

12. Lefevre, P. (1980). *Répertoire des journaux et périodiques de l'arrondissement de Mons (1786–1940)* (Vol. 88). Bijdragen / Interuniversitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis [Leuven]. Leuven: Nauwelaerts. [In French].

Polina Yukhymivna Poberezkina,
Candidate of Philological Sciences,
Independent Researcher, Kyiv
e-mail: ppoberezkina@gmail.com

Unknown postcard of Serhii Berdiaiev to Belgium

Полина Ефимовна Поберезкина,
кандидат филологических наук,
независимая исследовательница, г. Киев
e-mail: ppoberezkina@gmail.com

Неизвестная открытка Сергея Бердяева в Бельгию

*Стаття підготовлена 12 грудня 2017 року;
подана до друку 24 січня 2018 року.*